

- социальные утопии: статьи / А. Мартынов. – М.: наука, 1987. – С. 10-57.
8. Гегель Г. В. Ф. Работы разных лет: в 2 т. / Г. В. Ф. Гегель; [общ. ред. А. В. Гулыги]. – М.: Мысль, 1973. – Т. 2: Учение о понятии и философская энциклопедия. – 1973. – С. 123-209.
  9. Маркс К., Энгельс Ф. Твори / Фрідріх Енгельс; [2-е вид.]. – К.: Вид. політ. літератури України, 1964. – Т. 21.: Передмова до німецького видання „Маніфесту комуністичної партії”. – 1964. – С. 1-2.
  10. Антология мировой философии: в 4 т. / [ред. коллегия: В. С. Нарский]. – М.: Мысль, 1971. – Т. 3: Буржуазная философия конца XVIII в. – первых двух третей XIX. – 1971. – 760 с. – (Философское наследие).
  11. Сорокин П. Социологическая история современности: Специализир. информ. по общеакад. прогр. „Человек, наука, общество: комплекс. исслед.” / П. Сорокин. – М.: ИНИОН, 1992. – 193 с.
  12. Шпенглер О. Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории: в 2-х т. / Освальд Шпенглер. – М.: Мысль, 1993. – Т. 1: Гештальт и действительность. – 1993. – 669 с.
  13. Тойнбі А. Дослідження історії: в 2-х т. / А. Тойнбі; [пер. з англ. В. Шовкуна]. – К.: Основи, 1995. – Т. 1. – Ч. 1.: Поле історичного дослідження. – 1995. – С. 14-23.

Чижова Олена Михайлівна,
кандидат політичних наук, доцент
НПУ імені М.П.Драгоманова

УДК 32:340.125

ПОЛІТИЧНИЙ ПРАГМАТИЗМ

В статті розглядається сутність політичного прагматизму та погляди відомих мислителів Ч.Пірс, В. Джемса, Дж. Дьюї, а також М.Вебера та Е.Фромма. Автор також торкається проблеми неопрагматизму у Рорті та робить висновок щодо активізації політичного життя та дії політичного прагматизму в Україні.

Ключові слова: влада, діяльність, концепція, політика, політичний прагматизм.

В статье рассматривается сущность политического прагматизма и взгляды известных мыслителей Ч.Пирса, В.Джемса, Дж.Дьюи, а также М.Вебера та Э.Фромма. Автор касается проблемы неопрагматизма Рорти и делает вывод относительно активизации политической жизни и действия политического прагматизма в Украине.

Ключевые слова: власть, деятельность, концепция, политика, политический прагматизм.

In article author considered political pragmatism and opinions of famous philosophers Pearse, James, Dewey, Veber, Fromm. Author underlined problem of neopr pragmatism in works by Rortey and came to the conclusion about activization of political life and political pragmatism in Ukraine.

Key words: Politikal, pragmatism, power, policy, conception, aktiviti.

Політичний прагматизм - це ідеологічна установка, яка визначає істинність за позитивною цінністю. Прагматизм протиставляється обмеженню матеріальної складової на користь духовної, інтелектуальної. Прагматизм, як методологічна настанова і ідеологічно-моральна орієнтація, ґрунтується на подвійності (суперечливості) будь-яких феноменів свідомості або множинності змістів (плюралізм). У політиці прагматизм ураховує ірраціональну складову політичної свідомості. На раціональному рівні створюються альтернативні моделі, що дозволяють виявити наявні політичні протиріччя. На рівні прагматичного рішення, яке переслідує максимальну вигоду для політичної структури при

мінімальних витратах на реалізацію програми, суб'єктом політики вибирається модель, що потім реалізується на практиці. У політиці прагматизм є досить адекватною (позитивною) ідеологічною установкою, яка допомагає досягти позитивні результати та вирішити виникаючі реальні проблеми та суспільно значимі цілі, вибрати найкращий варіант і здійснити підготовку до реалізації ідеї.

Політичний прагматизм виражає протиріччя, яке приводить до негативних наслідків у політичному процесі, а тому його бажано доповнювати іншими установками, що може пам'якшити це протиріччя. Крім того, слід підкреслити, що прагматизм має в Україні тінювий характер, а сучасна ситуація в українській державі характеризується відсутністю панування основних політичних вчень, у зв'язку з чим намітилися суперечливі суспільні тенденції:

- перша тенденція пов'язана з сучасною соціально – політичною дією, що припускає освоєння прийомів і правил публічної дії та кризи політики, яка автоматично привела до кризи моралі і вихолощуванню ціннісних орієнтирів. Так, втрата публічних цілей у вигляді загального блага, безпеки, власності приводить до розмитості розуміння того, як складається політика. Все це свідчить про звуження сфери політичної дії, коли діяльність могутніх економічних суб'єктів "вимиває" усякі ідеальні сутності з політичного простору, приводить до деградації суспільної моралі. Цей напрямок іменується як "політичний прагматизм", пов'язаний з розвитком сфери гуманітарних технологій, а також здійсненням дії „просто так”, тобто з досягненням бажаної публічної мети при відсутності змістовної ціннісної підстави, що дає привід різним дослідникам порівнювати сучасну епоху з епохою Макіавеллі [1];

- друга тенденція проявляється у гнучкості форм і методів вирішення проблем, що стоять перед суспільством. Такий підхід дозволяє приймати ефективні рішення з урахуванням умов їхньої реалізації та реальної відповідальності за виконання.

Актуальністю даної статті є вирішення проблеми, яка має сприяти розвитку соціально-правової держави і громадянського суспільства в Україні, а мета статті – напрацювання консолідуючої ідеології політичного прагматизму. Як відомо, громадянське суспільство ґрунтується на принципі ідеологічного плюралізму, реальному праві всіх суб'єктів дотримуватись і відстоювати ідеї, теорії, погляди, що віддзеркалюють різні аспекти життя українського суспільства.

Цей принцип передбачає наявність ідеологічного консенсусу щодо найважливіших і значущих для розвитку громадянського суспільства цінностей. Як підтверджує досвід, такі цінності можуть бути визначені в межах політичної нації, яка спроможна об'єднати Україну.

В Україні суб'єктом права на самовизначення проголошено не націю, яка дала назву країні, а її народ, тобто поліетнічне громадянське суспільство, політичну націю, до якої в Україні належать українці, росіяни, білоруси, євреї, кримські татари та інші етнічні групи. Українці, як титульна нація, дають назву країні, українська мова визнається державною. Становлення політичної нації можливе лише на загальних принципах громадянського суспільства. Ключовими цінностями загальногромадянської ідеології стають, згідно з прагматизмом, моральні та духовні чинники, патріотизм, гуманізм, демократія, соціальна справедливість, освіченість.

На сучасному етапі роль держави в розвитку громадянського суспільства зростає, а самі інститути громадянського суспільства потребують прагматичної сильної державної влади, яка створила б правові, політичні, організаційні умови для їх існування, виступила гарантом їх функціонування.

Для українського народу нагальною потребою є не просто нова, а сильна демократична влада. Очевидно, що слабка влада не зможе утриматися тривалий час і це підтверджує реальність. При цьому в неї залишається єдиний вихід - або залучити у свої ряди справжніх професіоналів, які зможуть виправити ситуацію, або влада буде зметена вихором історичних змін. Всі ці процеси активізує політичний прагматизм, який в той же час посилює незворотність демократичного процесу.

Стратегічним напрямом реформування політичної системи має стати, як проголошує політичний прагматизм, формування інститутів громадянського суспільства, яке є основою української держави.

Політичний прагматизм чітко пов'язаний з розвитком України яка має перейти від доктрини „ розвитку навздогін" до доктрини „ розвитку на випередження", в основу якої має бути покладена інноваційна модель, що ґрунтується на максимальному використанні потужного людського потенціалу.

Здійснюючи стратегію переходу до моделі «розвитку на випередження», слід мати на увазі, що економіка України потребує суттєвих структурних змін, а це неможливо без прагматичного формування механізму відтворення цілісної національної економіки, а тому потрібна обґрунтована концепція економічних реформ, професійно підготовлені кадри, які б досконало володіли методами управління інноваційною економікою. [2]

Слід підкреслити, що політичний прагматизм (від грец. – прагма – справа, дія) – властивість політичної діяльності, за якої головним критерієм і чинником стає досягнення поставленої мети (часто за будь-яку ціну).

В історії політичної науки першим, хто обґрунтував основу категорії політичного прагматизму, був М. Макіавеллі (1469-1527), який розглядав прагматизм як кращу політичну позицію, необхідну для керування політичним процесом. Цей висновок був зроблений на підґрунті нового підходу до політики, до влади, особливістю якого стало те, що явища стали їм пояснюватися не з релігійних або моральних основ, а з інтересів самої людини; були розроблені рекомендації, які завжди популярні серед політичних лідерів.

Політичний прагматизм отримав широку підтримку в сучасній політиці, про що свідчать результати, яких досягали ті політики - керівники держав, лідери політичних партій і інші, що демонстрували свою прихильність до політичного прагматизму, підкреслюючи його історичність та політичність. До політичних прагматиків другої половини ХХ століття відносять Франкліна Рузвельта, Рональда Рейгана (США), Шарля Де Голля й Франсуа Міттерана (Франція), Уїнстона Черчилля і Маргарет Тетчер (Англія), Віллі Брандта і Гельмута Коля (ФРН) і ін. [3]

Прагматизм як теоретична концепція виникла в 70- і рр ХІХ ст. у США. Основоположником цього вчення був американський філософ і логік Чарльз Пірс (1839 - 1914р.) за яким прагматизм – це готовність діяти особливим чином, що ґрунтується на вірі, прагненні до емоційного спокою, психологічного задоволення з метою подолання сумнівів, а також забезпечення «зацікавленому суб'єктові» його цілеспрямованої діяльності. Доктрину парагматизму розробляли Вільям Джемс (1842-1910) та Джон Дьюї (1859-1952). [4]

Для Вільяма Джемса істина не просто практичність, а корисність ідеї. При цьому будь – яка теоретична проблема (релігійна, філософська, наукова) набуває значення лише через відношення до потреб, інтересів людини. На його думку, важлива не ідея Бога сама по собі, а наслідки для людини залежно від прийняття чи заперечення цієї ідеї. Джемса мало обходить питання, існує чи не існує Бог насправді і якщо ідея має практичне значення, то цим самим стверджується реальність її об'єкта: віруючому ідея Бога допомагає вижити і це свідчить про її істинність. Так, випробовуються філософські теорії, істинність яких визначається життєвою впливовістю на людей. І такою теорією виступає прагматизм (політичний прагматизм).

Якщо для Пірса істинність ідеї збігається з її практичністю, то для Джемса істинними є ідеї, що мають сприятливі наслідки, зручні, вигідні і стають у нагоді людині, тобто Джемс посилив аспект корисності істини, який у Пірса тільки намітився. Прагматизм, на його думку, на відміну від інших філософських концепцій, не протиставляє істину і благо, а поєднує їх. Істина – це різновид блага, а не щось відмінне від нього. Джемс стверджував, що корисність знання збігається з його істинністю і для нього істинність будь – якої теорії полягає в її здатності працювати на людину, сприяти успіху. У його розумінні істина – синонім доцільності, корисності, успішності.[5]

Практична доцільність є позитивним аспектом концепції Джемса, що відіграє велику роль в організації науки і соціального інституту. Як підкреслює Джемс, істина повинна бути корисною, тобто працювати на користь людині, хоча критерій практичності не позбавлений обмеженості, не є чітким, а має суб'єктивний характер. Ось чому прагматизм та його різновиди (політичний, економічний, соціальний) вважають обмеженим, а сам критерій корисності не є чітким.

Останнім мислителем з плеяди творців прагматизму, як історико-політичної категорії, є Джон Дьюї, Як і його попередники, він розглядав пізнання як пристосування людини до мінливого середовища і тлумачив його як засіб трансформації неконтрольованої ситуації в контрольовану. Так, він стверджував: мислення вносить чіткість і гармонію в ситуацію, де панували нечіткість і сумніви. Цю трансформацію Дьюї уявляв як формування проблеми, що слід розв'язувати, а значущість ідей розглядав у відношенні до проблемної ситуації, а тому, на його думку, ідеї - це проекти рішень в проблемній ситуації; розум носить операціональний, а не споглядальний характер. Дьюї розглядав ідеї як інструменти, засоби розв'язання проблем, а це причина того, що іноді називають інструменталізмом. Концепції політичного прагматизму знаходимо і у М. Вебера, Е.Фромма:

- по М.Веберу, сучасний політичний прагматизм є не що інше, як модифікація жорсткого духовного раціоналізму, котрий, внаслідок рушійних перетворень, посів чільне місце у базовій системі цінностей протестантської етики. [6] Сьогодні типове уявлення про прагматизм (політичний) як послідовну концепцію раціональних управлінських рішень на основі максимізованого егоїзму, визначається, з одного боку, психологічною спадщиною власного казарменого мислення, а з іншого – примітивізованими уявленнями про сучасний ефективний менеджмент. Тому не дивно, що досить часто для багатьох керівників різних ланок і сфер діяльності ідеальною моделлю менеджменту на пострадянських теренах є своєрідна суміш партійного райкому і транснаціональної корпорації. Така модель має вигляд досить привабливого синтезу зворушливої патріархальності і блискучого модерну та скромних перспектив з точки зору ефективності;

- Е.Фромм відзначав: надзвичайна упередженість наших тверджень обумовлюється тим, що ми живемо в суспільстві, яке базується на трьох стовпах: приватній власності, прибутку і владі. Не має значення, звідки взялася власність, та сам факт володіння нею не накладає ніяких зобов'язань на її власників. На думку Е.Фромма, слід з'ясувати, де була придбана власність, що слід зробити з нею, а поки не порушується закон, володіння є абсолютним, необмеженим правом на власність.[7]

Така прагматизація світогляду власника отримала в Україні популярність і саме тому сьогодні у нас суттєво переважають темпи утвердження прагматизму володіння, відокремленого від критерію ефективності. Таким чином, прагматизм, і безпосередньо політичний, починається і завершується ідеологією максимізації прибутку, що невідворотно штовхає до здобуття довгострокових прагматичних перспектив суспільства, стабільності і збалансованості його розвитку.[8]

Являючись гнучкою філософією, прагматизм в усіх його проявах дожив до наших днів. Так, у 80-ті роки представник неопрагматизму Р.Рорті зв'язав основні ідеї прагматизму з ідеями аналітичної філософії і постмодернізму, намагаючись відмовитись від основних філософських опозицій, що спираються на традиції Платона, Декарта, Канта.

Р.Рорті намагається відкинути уявлення про свідомість як про простір понять, які з більшою, або меншою мірою адекватності віддзеркалюють зовнішній світ, він говорить про вірування, що можна впізнати за схильністю до того, щоб визначити істинність якогось відчуття. На його думку загальні звички (бажання, вірування) приписуються тим об'єктам, які здатні стати суб'єктами, тобто суб'єктивність передує і суб'єкту, і об'єкту, а свідомість - індивідуальній свідомості та універсальному буттю речей. Як неопрагматик, Рорті намагається сприяти радикальному перегляду поглядів на саму філософію, яка виступає не як пошук істини, а як розмова і комунікація. Головне, що характеризує сучасну епоху – це крах фундаменталізму. Провал стратегій неопозитивістів не був невдачею однієї з теорій, він

свідчив про неможливість обґрунтування знання взагалі, а також про те, що традиція Платона, Декарта, Канта керувалася міфом і вірила в істину.

Рорті не пропонує відсікати від філософії якісь види діяльності, єдине, що потрібне – зруйнувати уявлення, що існують якісь данні, що доводять філософське знання, критерії і розрізнення істинного і хибного.[9]

Рорті ставить в центрі уваги проблеми контекстуального використання мови, дослідження структур та зв'язків фундаментальних категорій людського мислення та їх відношення до структури реальності, а соціум він розуміє як мовну спільність вчених, політиків, журналістів, філософів, яку він розглядає в якості єдиної реальності, що має політичне, економічне і соціальне значення для сучасної людини, що в процесі спілкування визначає не тільки політичні погляди, а й релігійні вірування, філософські концепції, научні теорії. Його наукові, неопрагматичні погляди пов'язані з політичними, з політичним прагматизмом та являються критерієм їх цінності і істинності.

Таким чином, сьогодні в Україні відбувається активізація політичного життя, дії політичного прагматизму, що дає можливість оцінити діяльність політиків та прослідкувати зв'язки ідеологічних настанов з погляду прагматичної теорії.

Література:

1. Семиноженко В., Геец В. Украина – 2015: не упустить свое будущее // День. – 2008. – 24 января. – С.9
2. Башта В. Валовий внутрішній провал // Тижневик „Дзеркало тижня”, № 15 від 25 – 29.04.2009р. – С.6-7
3. Очерки по теории теоретической социологии XX столетия М., 1994. – С. 7-32
4. Джемс В. Прагматизм. Київ. Видавництво „Україна”, 1995. – С. 29
5. Там само. Див. п. 3 – С. 62
6. Вебер М. Про внутрішнє покликання до науки // Макс Вебер. Соціологія. Загально – історичні аналізи. Політика. Пер. з нім. – К., 1999. – С. 39
7. Фромм Э. Психоанализ и религия; Искусство любить; иметь или быть? Пер. с англ. – К., 1998. – С. 25
8. Почепцов Г.Г. Інформаційна політика: Навч.Посіб для вузів; 2 – е вид. – К.: Знання, 2008. – С. 32
9. Там само. Див. п.7